

**Bir Öğrenme Metodu Olarak Bilinç Yükseltme:
Deneyimden Özgürlüğe Feminist Yetişkin
Eğitimi**

Zeynep Alica*

Feminist bilinçle dünyaya bakmaya başlamak yepyeni bir merceklerle her şeyi yeniden öğrenmeye başlamak gibi bir deneyim. Heyecanlı olduğu kadar çoğu zaman acı dolu bir kendini yeniden inşa etme süreci diyebiliriz. Böylesi bir süreç, başladığınızda olduğunuz yerden bir başka bilince geçme, her attığınız adımda hayatın çelişkileriyle yüzleşme ve çoğu zaman çatışmayı içeriyor. Kendi deneyimleriniz üzerine yeniden ve yeniden düşünme, bu meseleler üzerine yazılmış bilgiye erişip o bilgiyi soğurmaya çalışma, diğer kadınlarla bu bilgiyi paylaşma ve tartışma.

---

* Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Hayat Boyu Öğrenme ve Yetişkin Eğitimi Anabilim Dalı, alicazeynep@gmail.com

Halkalanarak devam eden bir dizi genişleme. Son yıllarda sosyal medya sayesinde genç kadınların gündemine erkenden girebilen feminist bilgi daha doğal ve erişilebilir hale gelmiş durumda. Fakat feminist hareketin yeniden yükselişe geçtiği ve yaygınlaşmaya başladığı ilk yıllarda durum böyle değildi elbette. 80'li yılların başında İstanbul'da Yazko Yazarlar Kooperatifi bünyesinde kadın üzerine yazılmış kitaplar konusunda bir çeviri grubu oluşturulurken bunun bir parçası olmak üzere gruba katılan Şule Aytaç'ın da ifade ettiği gibi kadınlar öncelikle kendi deneyimlerini anlamaya çalışarak yola çıktılar: “Sol hareket içinde kadınlığın durumu için bazı çözüm önerileri vardı ama bunların hepsi sınıfsal ve toplumsaldı. Doğrudan kadına ya da günlük politikaya tekabül eden hiçbir şey yoktu. Bizim bunu keşfedip yeniden yaratmamız gerekiyordu ama bunu yaparken sanmayın ki biz de bilgiliydik. Hayır, değildik! Yaşayarak, bilinç yükseltme toplantıları ile ve okuyarak bunu keşfedip ortaya çıkardık (2011: 280).”

Aslında 1960'ların ortalarından itibaren ABD'de ve Avrupa'daki bir takım ülkelerde başlayan kadınların özgürleşme hareketlerinin diğer bir adıyla ikinci dalga feminist hareket(ler)in kendine has öğrenme metodu olarak özgün bir yerde duruyordu bilinç yükseltme. Özgürleşme söyleminin ve buna dönük toplumsal hareketlerin her yeri sardığı bir iklimde kadınlar kendi seslerini duymak, kendi deneyimlerini anlamak ihtiyacını derinden hissettiler. Onları ikincilleştiren ve görünmezleştiren eril ve nesnellik iddiasıyla yüklü bilim ve disiplinlerin ürettiği bilgi bu ihtiyaca yanıt vermiyordu. Kadınlar yan yana geldiler, ne yaşadıklarını birbirlerine anlattılar. Hart'ın da ifade ettiği gibi “bilinç yükseltme gruplarının katılımcıları (...) (sahte) Arşimedyeen noktadan toplumsal gerçekliği incelemek yerine, bilgi ve enformasyonun kaynağını ve politikayla ilgili konuları başka bir yerde aramışlardır” (2012: 248). Kendi deneyimlerinde. Kadınlar kendi ezilmişlikleri, aile içinde ve toplumda bunu nasıl deneyimledikleri, toplum içerisinde yaşadıkları sorunların kendi

tuhaflıklarından kaynaklanmadığı bilgisini yan yana gelip birbirlerini dinleyerek anlamayı seçmişlerdi. Rosenthal'a göre (2009) 1969 yılında New York'un en eski radikal feminist gruplarından gelen Redstockings 'militan şekilde bağımsız, radikal feminist bilinç' üzerinden çalışan bir örgüt olarak bilinç yükseltme gruplarını başlatmıştı.

Aktivistlerden bazıları bilinç yükseltme gruplarını "‘dert yanma’ hücresi" olarak da tarif ediyordu. Kadınlar bu gruplarda "korkularını çözümlenme ve 'radikal feminist teori geliştirme' gibi araçlarla 'durdurmaya başlamayı, baskıların ve yanlıgıların üstesinden gelme'yi de öğrenmekteydi. Bunu özel 'bilinç yükseltici (örgütçü) eğitimler izledi" (Ergas, 2005: 493). Kendi deneyimlerinden öğrendikleri, daha önceki eğitimlerinden, ailenin ve okulun kuşattığı bilgiden çok uzağa düşen bu kadınların 'referans çerçevesi' köklü bir şekilde dönüştü. Dönüştürücü öğrenmeyi hem kişisel hem toplumsal düzeyde yaşadılar. Mezirow'un 1978 yılında dönüştürücü öğrenme kuramını kadınların deneyimlerini gözlemleyerek temellendirmesi hiç şaşırtıcı olmasa gerek. Mezirow kadın hareketinin etkisiyle cesaretlenen pek çok kadının üniversiteye döndüğü dönemde, çeşitli programlarda çalışmıştır. Bu süreçte "Kadınların kendi duygu ve inançlarının içinde biçimlendiği toplumsal, politik ve psikolojik bağlamları fark ettiklerinde, kendi varsayım ve beklentilerini değiştirdiklerini gözlemlemiştir" (Sayılan, 2009: 162). Diğer bir deyişle kadınlar kendilerini baskılayan sisteme dair 'derin bir farkındalık' deneyimleyerek 'referans çerçevelerini' ve 'anlam perspektifleri'ni dönüştürmekteydiler. Özellikle radikal feministlerin bilinç yükseltmeden umdukları, acıların paylaşımı ile sınırlı kalmayıp bu acıların ortaklığından hareketle bir özgürleşme bilgisi ve teorisi üretmekti. Süreç içerisinde anlam perspektifinin değişimi ve rafineleşmesinin en iyi karşılığı belki de kendisini 'kişisel olan politiktir' sloganında bulmuştur.

İkinci feminist dalga 70'li yılların sonu ve 1980 darbesinin ardından Türkiye'de feminist kitap çevirileri ile gündeme gelmeye başlar.

Yukarıda da ifade ettiğim gibi Yazko bünyesinde feminist kitapları çevirerek, kavramların karşılıklarını üretmeye başlayarak bir yol açmaya niyetlenen bir grup kadın, çeviriyi kenara bırakıp kendi deneyimleri üzerine konuştukları bilinç yükseltme gruplarını kurar. İstanbul, Ankara gibi büyük şehirlerdeki üniversitelerde doktora öğrencisi ya da öğretim üyesi olan, bir ayağı yurt dışında, dil bilen başka kadınlara da erişen feminist sözün büyümesinin en etkili kanallarından biri ev toplantılarıyla ortaya çıkan bilinç yükseltme grupları olur. “Ev toplantılarının ilk dönemlerinin gündemini bireysel deneyimlerin paylaşılması oluşturuyordu; bu giderek yerini kadınlık üzerine literatürün tartışılmasına bıraktı” (Timisi ve Ağduk Gevrek, 2009: 18).

Başlangıcından itibaren bilinç yükseltme grupları kendi işleyişleri için bir takım kurallar koymuş, bu kurallar yoluyla her bir grup üyesinin kendisini ifade etmesine olanak sağlamaya, liderlik ve hiyerarşinin önüne geçmeye çalışmıştır. Grupların en az 5-6, en fazla 10-12 kişi olması önerilir. Grubun en az 6 ay sürmesi, katılımcıların paylaşılanların gizliliğine özen göstermesi neredeyse her grubun ortak kural önerileri arasında yer alır. Bilinç yükseltme gruplarının en dikkate değer ve başka bağlamlar için de öğretici olabilecek yanlarından biri etkin dinlemeye yapılan vurgudur. Paylaşımı yapan kişiyi cesaretlendirerek, ona saygı duyarak, onu yargılamadan dinlemek. Grup katılımcılarının çeşitlilikleri dikkate alınarak çok uzun konuşup herkesin zamanını işgal etme eğilimi olana sınır getirilirken kendini açması zaman alana da vakit tanınması esas alınır. Bu ilkeler ana çerçeveyi oluşturabilir fakat aslında her grubun kendi ihtiyaçları ve yapısını dikkate alarak ilkeler belirlemesi tercih edilir. Burada ana izlek olduğunu düşünerek andığım ilkeleri Sosyalist Feminist Kolektif’in Bilinç Yükseltme Notları’ndan hareketle not düşüyorum. Fakat bu ilkelerin 1970’lerin başında Women’s Collective tarafından yayınlanmış rehberle birçok açıdan ortaklığını sürdürdüğünü görmek mümkün. Daha yolun başındayken Women’s Collective’in “gruptaki

kadınların farklı tarzlarının keyfini çıkarın. O eski aynılık değerini başımızdan defetmeye çalışıyoruz. Bazılarımız duygusaldır, bazılarımız tatlı dilli. Her birinizin o an neyse o olmasına izin verin. Bir sonraki hafta değişebilir. Değişirse bunun da keyfini çıkarın” gibi ifadeler geliştirmiş olması şimdi okurken bile çok heyecan verici.

Feminizmin kitleselleştiği hatta Türkiye için son yılların en öne çıkan toplumsal hareketlerinden biri olduğu günümüzde hem farklı feminist gruplar hem siyasal partiler ve gruplar içerisinde yer alan feminist kadın grupları kendi içlerinde bilinç yükseltme çalışmalarını sürdürüyor. Öte yandan üniversitelerin kadın çalışmaları ya da toplumsal cinsiyet çalışmaları yürüten bölümleri öğrencileri için ayrı birer bilinç yükseltme deneyimleme sahası sunmaya devam ediyor. Kadınların deneyimlerini bilgi sahası olarak görme iddiası araştırma yöntemlerinden ders içeriklerine birçok alanda etkili dönüşümlere yol açmış durumda. Kişisel olan politiktir sözü geçerliliğini koruyor. Dolayısıyla kadınlar yan yana gelerek ve dinleyerek birbirlerini ve hayatı dönüştürmeye devam ediyorlar.

KAYNAKÇA

- Ergas, Y. (2005). 1970'lerin Feminizmleri. İçinde: G. Duby ve M. Perrot (ed.), F. Thebaud (bölüm ed). Kadınların Tarihi Cilt V Yirminci Yüzyılda Kültürel Bir Kimliğe Doğru. İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Hart, M. U. (2012). Bilinç Yükseltme Yoluyla Özgürleşme. İçinde: F. Sayılan (der), Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim Olanaklar ve Sınırlar. Çev. N. Korkmaz, Ankara: Dipnot Yayınları. 243-274
- İstanbul Amargi Feminizm Tartışmaları-2011. (2011). İçinde: İsyân-ı Nisvan 80'ler Türkiye'sinde Feminist Hareketin Ortaya Çıkışı. s. 280.
- Rosenthal, N. B. (2009). Bilinç Yükseltme: Devrimden Yeniden Değerlendirmeye. State University of New York College at Old Westbury. Çev. Deniz Saltukoğlu. <https://www.sosyalistfeministkolektif.org/web-yazilari/feminizm/bilinc-yukseltme-devrimden-yeniden-degerlendirmeye/>
- Sayılan, F. (2009). Jack Mezirow ve Dönüştürücü Öğrenme Kuramı. İçinde: A. Yıldız ve M. Uysal (der). Yetişkin Eğitimi. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Sosyalist Feminist Kolektif Bilinç Yükseltme Sohbet Notları. (2008). <http://www.sosyalistfeministkolektif.org/web-yazilari/feminizm/bilinc-yuekseltme-sohbet-notlar/>
- Timisi, N. Ve Ağduk Gevrek, M. (2009). 1980'ler Türkiye'sinde Feminist Hareket: Ankara Çevresi. İçinde: A. Bora- A. Günel (der), 90'larda Türkiye'de Feminizm. İstanbul: İletişim Yayınları
- Women's Collective Practical Guideline: <https://www.cwluherstory.org/classic-feminist-writings-articles/consciousness-raising>